

Теорія і методика управління освітою

УДК 378: (37.06+37.09)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15335419>

**Реакція закладів вищої освіти на міграційну кризу:
з досвіду воєнного стану в Україні**

Клос Лілія Євгенівна

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціології та соціальної роботи, Національний університет «Львівська політехніка», Інститут гуманітарних та соціальних наук, Львів, Україна,
<https://orcid.org/0000-0001-9972-7450>

Прийнято: 19.04.2025 | Опубліковано: 30.04.2025

***Анотація.** Понад три роки воєнного стану і військових дій в Україні система освіти нашої країни демонструє унікальну здатність продовжувати навчання для здобувачів освіти всіх форм, видів, освітніх рівнів. При цьому заклади освіти докладають зусиль для успішного функціонування системи освіти шляхом підтримки її учасників, перш за все, осіб, які були вимушені змінити своє місце проживання, навчання, праці. **Метою статті** є дослідження ролі та потенціалу закладів вищої освіти у розв'язанні соціально-економічних та суспільно-політичних проблем, зумовлених кризою вимушеного переміщення осіб внаслідок повномасштабної російської агресії в Україні. **Методи.** Для реалізації поставленої мети використано методи аналізу та синтезу інформації з джерельної бази проблеми вимушеної міграції, біженців, внутрішньо переміщених осіб у контексті їх взаємодії з освітнім середовищем закладів*

вищої освіти; емпіричні методи соціологічного дослідження (фокус-група, анкетування); порівняння результатів теоретичного і емпіричного досліджень, узагальнення. **Результати** роботи представлені у формі підсумків трьох етапів дослідження проблем і потреб внутрішньо переміщених осіб (далі ВПО): фокус-групи з ВПО – учасниками курсу підвищення кваліфікації; опитування студентів і викладачів – ВПО; аналізу інформації з відкритих джерел щодо допомоги і підтримки університетами ВПО; рекомендацій щодо вдосконалення участі ЗВО у сприянні соціальній адаптації ВПО і подоланні кризи вимушеної міграції.

Висновки. Університети відіграють важливу соціальну роль, від якої залежить соціально-економічний, соціокультурний розвиток країни, суспільства. Особливість університетів у тому, що вони опікуються наукою, дослідженнями, перебувають на початку ланцюжка інновацій. Водночас через університети поширюються нові знання, норми, цінності та моделі поведінки. ЗВО беруть активну участь у соціальній адаптації та інтеграції ВПО в нових умовах життя під час війни. Цьому сприяє створення та зміцнення системи «Університет-Громада», що допомагає вирішенню проблем ВПО шляхом використання комплексу взаємозбагачених знань, умінь, технологій. Це дозволить ЗВО надалі як інституції, окрім освітньої ролі, реалізувати соціокультурну, громадянсько-соціальну функцію для багатьох соціальних груп. Завдяки взаємодії з іншими складовими соціокультурного простору університет стає відкритим соціальним середовищем, ініціює соціально-виховні впливи закладів культури, дозвілля, соціального захисту, стає центром генерації та реалізації соціальних програм адаптації, інтеграції та виявлення соціальної суб'єктності вимушених мігрантів.

Ключові слова: вимушені мігранти, внутрішньо переміщені особи, студенти і науково-педагогічні працівники, університети, соціальна роль ЗВО.

The response of higher education institutions to the migration crisis:

From the experience of martial law in Ukraine

Klos Liliia Yevhenivna

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Sociology and Social Work, Lviv Polytechnic National University, Institute of Humanities and Social Sciences, Lviv, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0001-9972-7450>

Abstract. *After more than three years of martial law and military operations in Ukraine, the education system of our country demonstrates a unique ability to continue education for students of all forms and types, at all educational levels. At the same time, educational institutions are trying to ensure the education system's successful functioning by supporting its participants, primarily those forced to change their residence, study, or work. **The purpose of the article** is to study the role and potential of higher education institutions in solving socio-economic and socio-political problems caused by the crisis of forced displacement of persons as a result of full-scale Russian aggression in Ukraine. **Methods.** To achieve the goal, methods of analysis and synthesis of information from the source database (including regulatory and legal documents) on the problem of forced migration, refugees, internally displaced persons in the context of their interaction with the educational environment of higher education institutions were used; empirical methods of sociological survey (focus group, questionnaire); comparison of the results of theoretical and empirical research, generalization. **The results of the** work are presented in the form of summaries of three stages of research into the problems and needs of IDPs: focus groups with IDPs - participants in the advanced training course; survey of IDP students and teachers; analysis of information from open sources on assistance and support by universities for IDPs; recommendations for improving the participation of higher education institutions in promoting the social adaptation of IDPs and overcoming the forced*

migration crisis. **Conclusions.** *Universities play an important social role, on which the country's and society's socio-economic and socio-cultural development depend. The peculiarity of universities is that they are engaged in science and research and are at the beginning of the innovation chain. At the same time, new knowledge, norms, values, and behavior models are spread through universities. Higher education institutions actively participate in the social adaptation and integration of IDPs in new living conditions during the war. This is facilitated by creating and strengthening the "University-Community" system, which helps solve IDP problems using a complex of mutually enriched knowledge, skills, and technologies. This will allow higher education institutions to implement further socio-cultural, civic, and social functions for many social groups and their educational role. Through interaction with other components of the socio-cultural space, the university becomes an open social environment, initiates the socio-educational influences of cultural, leisure, and social protection institutions, and becomes a center for generating and implementing social programs for adaptation, integration, and identification of the social subjectivity of displaced people.*

Keywords: *displaced people, internally displaced persons, students, scientific and pedagogical workers, universities, social role of higher education institutions (HEI).*

Постановка проблеми. З початку повномасштабної війни в Україні, 24.02.2022 р., понад 7,2 млн. українців покинули країну – стали біженцями, а загалом третина населення була вимушено переміщена [1, с. 67]. Збройна агресія російської федерації поставила під загрозу життя та здоров'я всіх громадян України. З метою створення безпечного освітнього середовища для учасників освітнього процесу з регіонів, де тривають активні бойові дії, зокрема Донецької, Луганської, Херсонської, окремих громад Запорізької та Харківської областей, станом на 1.08. 2022 р., за оперативною інформацією МОН, переміщено (з урахуванням першої хвилі переміщення у 2014 році) 29 ЗВО та 64 відокремлені

структурні підрозділи ЗВО державної, комунальної та приватної форм власності. За період з 2014 р. до початку 2022-2023 навчального року через війну та агресію з боку росії в Україні було переміщено 134 ЗВО, що склало 11,7% від їх загальної кількості в країні [2, с.165].

Попри понад три роки війни система освіти нашої країни демонструє унікальну здатність продовжувати навчання для здобувачів освіти всіх форм і видів, освітніх рівнів. Держава і освітяни докладають зусиль для успішного функціонування системи освіти України, для її розвитку і реформування. Особливим викликом для освіти в умовах воєнного часу, окрім загроз життю, здоров'ю учасників освітнього процесу, обмежень доступу до задоволення базових потреб, масштабних руйнувань освітньої інфраструктури, є нечуване за обсягами вимушене переміщення учасників освітнього процесу як в межах України, так і за кордон. Це призвело до масштабних втрат контингенту здобувачів освіти, педагогічного й викладацького складу, порушення доступу до освіти українських школярів, студентів [2]. Система вищої освіти функціонує завдяки підтримці як держави, так і місцевого самоврядування. З огляду на складні умови воєнного стану і пов'язаних з цим викликів для суспільства, заклади вищої освіти, зокрема, університети змушені брати на себе більше ініціативи і відповідальності в питаннях забезпечення ефективного навчального процесу, безпеки і соціальної адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО), вимушених мігрантів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблему вимушеної міграції українські автори досліджували частіше в правовому (Н. Бльок [3], В. Галуцько [4], Г. Лавриненко, М. Примуш [5]) та економічному (І. Новак [6], О. Новікова, О. Панькова [7], О. Малиновська, Л. Яценко [8]) контекстах. Частина досліджень пов'язана з соціальною реабілітацією і адаптацією осіб, які вимушено мігрували в межах країни: Ю.Песоцька [9], Н. Могильова [10], О. Кінаш [11], О. Михайлич [12]. Низка розвідок стосувалася

вивчення впливу проблеми вимушеної міграції на суспільство і забезпечення соціальної інклюзії представників цієї відносно нової і водночас однієї з найбільш уразливих груп населення: В. Надрага [13], О. Шевченко [14], В. Лютий, А. Дуля [15], Л. Чвертко, І. Кирилюк [16]. Предметом уваги вітчизняних дослідників була допомога вимушеним мігрантам, ВПО з боку держави, у тому числі переміщеним ЗВО та їхнім працівникам й здобувачам освіти (Є. Балджи, І. Власова, С. Калашнікова, В.Ковтунець, О. Литовченко, О. Оржель, В. Рябченко [1]; І. Дмитрик, О. Сервачак [17]; В. Курило, С. Савченко, О. Караман [18], Н. Мазур [19]; О. Оржель, О. Петроє, Н. Шофолова, О. Литовченко [20]).

Серед зарубіжних досліджень слід виділити американський аналітичний документ науковців Вищої школи освіти Університету Джорджа Вашингтона В. Стрейтвізер, С. Міллер-Ідрісс, Н. де Віт [21], які представили відповідь вищої освіти на європейську кризу біженців, зумовлену балканськими війнами; означили головні виклики, стратегії та можливості. Науковці Д. Бурде, А. Капіт і М. Скарпетейг [22] здійснили огляд теорії та дослідження програм навчання в надзвичайних ситуаціях, де міжнародні організації впроваджують їх у зонах збройних конфліктів. Автори Дж. Адема, К. Аксой, Ю. Гізінг, П. Путваара [23] зосередилися на вивченні впливу конфлікту на повернення та інтеграцію біженців, розглядаючи першочергово економічний контекст проблеми. Колектив норвезьких науковців М. Ердал, М. Ларсен, С. Таллераас, А. Толлефсен [24] аналізував вплив конфлікту на рішення біженців виїхати і бажання отримати освіти. У дослідженні А. Бенгура і М. Найдю [25] зроблено спробу визначити застереження щодо якісної освіти під час переміщення, зокрема, критика впливу вимушеної міграції на доступ до освіти.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас серед загалу вітчизняних і зарубіжних публікацій недостатньо уваги приділялося кризі, зумовленій масовим переміщенням населення всередині країни, а також участі університетів, ЗВО у розв'язанні проблем, що супроводжують цю кризу.

Цей факт, а також участь у міжнародному науково-освітньому проєкті за програмою Erasmus+ (Action Type KA220-HED - Cooperation partnerships in higher education) AGILE: «Стійкість вищої освіти до криз біженців: формування соціальної інтеграції через нарощування потенціалу, громадянську участь та визнання навичок», спонукали приділити більше уваги саме виявленню можливостей університетів у подоланні кризи вимушеної міграції. Це й зумовило вибір теми статті.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). *Мета статті* полягала у розкрити потенціал ЗВО у сприянні подоланню кризи масового переміщення та вирішенні проблем вимушено переміщених осіб в умовах воєнного стану. Для цього необхідно було вирішити такі *завдання*: визначити основні проблеми і потреби, з якими стикаються ВПО в нових умовах; окреслити потенціал закладів вищої освіти у процесі соціальної адаптації та інтеграції ВПО, перш за все, з числа студентів і викладачів, у громади; виявити можливості університетів у розв'язанні проблем вимушено переміщених осіб в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Уперше проблема внутрішньо переміщених осіб (ВПО) постала перед Україною після російської анексії Криму та розгортання конфлікту на частині території Донбасу, звідки змушені були переселитися приблизно 1,5 млн осіб. Нова, значно потужніша хвиля вимушених переселень, спричинена повномасштабним вторгненням РФ. На 145-ій Асамблеї Міжпарламентського Союзу було зазначено, що триваюча агресія Росії проти України спричинила одну з найбільших криз переміщення у світі – понад 7 млн українських біженців і понад 6,9 млн внутрішньо переміщених осіб [26].

Серед ВПО чимала частка студентів і науково-педагогічних працівників, які втратили своє майно, житло, близьких людей, перебувають у складних життєвих обставинах, не мають змоги повноцінно спілкуватися, отримати інформацію про долю своїх рідних, друзів, знайомих. Це, безумовно, впливає на їх

психоемоційний стан, здатність адаптуватися в нових умовах, продовжувати навчатися і працювати [19]. Виклики, пов'язані з масовим внутрішнім переміщенням в країні, вимагають термінового вирішення, оскільки становище цих людей в умовах війни може погіршуватися, чисельність ВПО може продовжувати зростати. Труднощі у пошуку притулку, будіванні життя «з чистого аркуша», бюрократичні перешкоди, брак доступу до необхідних ресурсів (роботи, освіти, охорони здоров'я, соціальних послуг) – це бар'єри, що стоять на шляху повернення до повноцінного життя шляхом реінтеграції в громади в нових умовах [14].

В українському контексті присутні ознаки гуманітарної кризи, зокрема: наявність значних людських страждань і смертей, руйнування навколишнього середовища, послаблення державних інститутів і систем (охорона здоров'я, освіта ін.), обмежені можливості для доставки допомоги. Одним із головних викликів є вирішення проблем ВПО. Проблема масового вимушеного переселення потребує значних зусиль з боку держави, громад поселення та адаптації, інтеграції постраждалих, їх соціальної підтримки.

У рамках реалізації проекту Erasmus+ AGILE «Higher education resilience in refugee crises: forging social inclusion through capacity building, civic engagement and skills recognition» кафедра соціології та соціальної роботи Національного університету «Львівська політехніка» організувала і провела три етапи дослідження проблем і потреб ВПО. Перший етап – онлайн-фокус-група із залученням ВПО (28 осіб), які навчалися на курсах підвищення кваліфікації за спеціальністю «Соціальна робота» в НУ «Львівська політехніка» (березень 2024 р.). На другому етапі проведено опитування студентів і викладачів, які переїхали зі східних, південних, північних областей України. Вибірка сформована за принципом доступності: 400 осіб студентів з числа ВПО, які навчаються у Львівській політехніці, і 40 викладачів-ВПО, які працюють у Львівській політехніці та інших ЗВО (травень-жовтень 2024 р.). На третьому етапі

дослідження вивчалася інформації з відкритих джерел – сайту МОНУ, НУ «Львівська політехніка», соціальних мереж щодо активності університету (адміністрації, академічної спільноти, студентського самоврядування, профспілкової організації) в питаннях допомоги і підтримки ВПО (лютий-жовтень 2024 р.).

Основні результати та їх інтерпретація. Фокус-група мала на меті: з'ясувати потреби та проблеми ВПО, які виникають під час інтеграції ВПО в приймаючі громади Західної України; визначити та обговорити потенціал соціальної роботи, зокрема, ОП «Соціальна робота» Національного університету «Львівська політехніка» у забезпеченні соціальної інтеграції, вирішенні проблем ВПО у приймаючих громадах; визначити можливості навчання дорослих, зокрема, курсів підвищення кваліфікації, організованих на базі НУ «Львівська політехніка». Результати аналізу стенограми дискусії у фокус-групі були згруповані навколо трьох тем: 1) найактуальніші проблеми під час переселення; 2) бар'єри/конфлікти між ВПО та місцевим населенням; 3) пропозиції щодо пом'якшення ситуації.

Перша і найгостріша проблема ВПО під час переселення – житлова. Відсутність житла для оренди, завищені ціни на оренду житла спровокували проблеми психологічного стану людей після вимушеного переселення. Тому вкрай важливою є психологічна допомога в місцях тимчасового проживання. Відкриття модульних будинків для переселенців з хорошими умовами і компактним проживанням дає можливість «бути разом», там, де їх об'єднують спільні проблеми, одна біда. Це також своєрідний засіб профілактики ПТСР.

Проблема кола спілкування. Зазвичай, переселенці спілкуються в своєму колі, натомість спілкування з представниками місцевих громад є важливим для вирішення проблем ВПО. Але є випадки, коли це відбувається на дуже низькому рівні. У деяких громадах влада не демонструвала зацікавлення в інтеграції переселенців, не сприймає їх як рівноправних членів. Інтеграція відбувається

переважно за власним бажанням переселенців і здебільшого за допомогою місцевих активістів, волонтерів та громадських організацій.

Друга тема – це розбіжності між ВПО та членами приймаючої громади. Йдеться про можливі причини конфліктів. Під час обговорення на фокус-групі вдалося виокремити три основні сфери виникнення конфліктів: повсякденне життя; зіткнення різних культур та ідентичностей; надання/отримання допомоги.

Конфлікти на тлі побутових питань є найпоширенішими, але найменш інтенсивними – вони вирішуються легше за інші. Майже завжди є різниця в звичках і нечіткість правил проживання, які повинні бути стабільними і зрозумілими для всіх. Місцеве населення більш чутливе до порушень «правил поведінки» ВПО. Однак відбувається поступове проникнення звичок, тому рівень культури з часом нівелюється.

Різні звички, традиції, релігійні уподобання та мова спілкування стають причиною конфліктів. У негативному контексті переселенці згадували про непорозуміння та конфлікти на мовному ґрунті, оскільки часто отримували зауваження від мешканців приймаючих громад щодо російськомовності, використання суржику, росіянізмів. Мову найчастіше називають причиною конфліктів. Йдеться про російську мову і мову ворожнечі. Переселенцям не сподобалося бажання представників місцевих громад навчати їх української мови. ВПО відзначали стигматизацію і стереотипи щодо себе на основі мови. Це ставало часом причиною дискримінації. Приклади стереотипів, що були відтворені в дискусії: «вони всі однакові, їм треба давати все безкоштовно і без черг»; звинувачення російськомовних у тому, що через них почалася війна.

Іншою сферою конфлікту є надання чи прийняття допомоги. Ця конфліктна зона пов'язана з браком ресурсів і відчуттям несправедливості. Через фінансові труднощі будь-яка допомога є цінним ресурсом. На ґрунті його розподілу виникають конфлікти. Актуальним є питання працевлаштування. Про цю проблему говорять як переселенці, так і представники приймаючих громад.

Непорозуміння викликає надання переваги внутрішньо переміщеним особам над місцевими жителями, і навпаки.

Третя тема, піднята в дискусії, це запропоновані шляхи вирішення проблем ВПО. Механізмом покращення ситуації, на думку інформантів, є налагодження діалогу між місцевим населенням та переселенцями за допомогою спільної діяльності, корисної для громади, та будь-якої діяльності загалом. Одним із напрямів цієї роботи є інформування громади про проблеми та потреби ВПО, а з іншого боку, інформування ВПО про традиції, обряди, ритуали, проблеми місцевої громади. Загалом рівень інформованості був оцінений як низький. Нерідко це пов'язано з «небажанням місцевої влади приймати нових жителів у громаду». Формат розміщення інформації не завжди відповідає потребам цільових аудиторій. Запропоновано створити «базу даних», які допоможуть обом сторонам: ВПО – знайти роботу, громаді – залучити потрібного спеціаліста.

Інтеграція ВПО переважно відбувається через громадські організації, волонтерів, за допомогою тренінгів, курсів інтеграції за участю психолога або тренера, запрошеного для розкриття конкретної теми.

Результати опитування студентів, які переїхали з Донецька, Запоріжжя, Миколаєва, Луганська, Сум, Харкова, Херсона, Чернігова та населених пунктів, розташованих у цих областях України. Анкетування було анонімним. Одним із показників успішної адаптації ВПО є розширення кола спілкування: 40% опитаних мають достатньо друзів і знайомих на новому місці проживання та навчання, 37,5% спілкуються зі студентами своєї групи та сусідами по гуртожитку. Це свідчить про досить високий рівень контактності студентів.

На запитання щодо значущості проблем, з якими зіткнулися здобувачі освіти після переїзду до Львова, найскладнішими для вирішення були проблеми з житлом, забезпечення матеріальними засобами для існування, працевлаштування. На відміну від думок, висловлених на фокус-групі, найменш болючими студенти назвали «перехід на українську мову» та «упереджене

ставлення до себе». Судячи з відповідей, допомогу у вирішенні проблем студенти отримували переважно від родичів, старих друзів, нових друзів, знайомих, соціальних служб міста та області.

Запитання щодо оцінки актуальності забезпечення першочергових потреб, студенти відзначили матеріальну допомогу, психологічну допомогу, потребу в навчанні та організації культурного дозвілля. Це саме те, що міг би взяти на себе університет. Загальна оцінка адаптації студентів-ВПО – позитивна.

Одночасно з опитуванням студентів було проведено **опитування викладачів-переселенців**, які також були вимушені залишити місце постійного проживання та роботи у зв'язку з військовими діями в Україні, починаючи з 2014 р. До вибірки увійшли викладачі ВПО, які працювали на момент опитування у Львівській політехніці, Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка (м. Полтава), Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди (м. Харків); Донецькому національному університеті ім. В. Стуса (м. Вінниця), Східноукраїнському національному університеті ім. В. Даля (м. Київ); Донецькому національному технічному університеті (м. Дрогобич). Щодо часу переїзду з дому до поточного місця проживання та роботи, третина респондентів залишили рідні домівки навесні 2014 р., решта – з початком повномасштабного вторгнення, лютий-березень 2022 р. На питання «Як довго ви плануєте залишатися в цьому місці проживання?» більше половини респондентів відповіли, що планують залишитися, ще чверть – до кінця війни, решта або на 1 рік, або не визначилися. Усі респонденти зазначили, що працюють на поточному місці роботи більше 1 року, продовжують працювати за фахом, більше половини – на тій самій посаді, що й раніше, третина займає вищі посади, ніж раніше. Тобто політика сприяння професійній самореалізації науково-педагогічних працівників з числа ВПО переважно реалізується в приймаючих ЗВО.

Мотивацією до переїзду на поточне місце проживання значна більшість обрала відповідь «бути в безпечному місці» (77,9%); це свідчить про те, що переважна більшість ВПО зазнали негативного впливу на психічне здоров'я та потребують чуйного, уважного ставлення та розуміння, щоб підтримувати своє психічне здоров'я на належному рівні.

Серед опитаних лише одна особа мала цільове направлення МОНУ для працевлаштування на новому місці, решта отримали підтримку від колег-науковців, з якими мали давні робочі контакти. Тож в таких критичних, кризових умовах університети виступали як інституції відкриті для науковців та викладачів ВПО. Щодо кола спілкування викладачів-ВПО на новому місці роботи, то більшість опитаних визнали налагодження спілкування та взаємодії на новому місці актуальними.

У вільний від роботи час респонденти здебільшого займаються сімейними та побутовими справами, що зрозуміло в умовах переїзду ВПО з сім'єю. Побутові проблеми є частиною проблем, з якими вони стикаються на новому місці. Незначна частина веде громадську діяльність в закладі, де працює, одна особа є волонтером. Найбільшою проблемою під час переселення було знайти житло (більше половини опитаних), достатні матеріальні засоби для життя і робота (підробіток) (для чверті опитаних). Водночас перехід на українську мову в спілкуванні, адаптація до місцевого культурного середовища чи спілкування з місцевими жителями не становили суттєвих перешкод для викладачів-ВПО на новому місці. Ніхто з опитаних не відмітив і не вказав на упереджене ставлення місцевих жителів до вимушених мігрантів.

Викладачі-переселенці, як і більшість студентів, отримують допомогу у вирішенні своїх проблем переважно від старих і нових друзів, деяким допомагали соціальні служби. Усі респонденти відзначили, що на новому місці роботи (факультет, кафедра, підрозділ ЗВО) відчують прихильне ставлення колег. На запитання щодо взаємодії з місцевою громадою було виявлено, що самі

ВПО активно інтегруються в приймаючу громаду, але це особистий вибір кожної людини.

Виявлені під час опитувань ВПО проблеми можуть мати вирішення завдяки участі університету – виконанню соціальної функції. Зрештою, деякі з виявлених проблем, як показує досвід Львівської політехніки, вдалося вирішити саме завдяки активній участі університету.

Перш за все, щодо першого блоку проблем, пов'язаних із поселенням та адаптацією переселенців на новому місці. Однією з перших реакцій університету на «хвилю» біженців-переселенців стала найактуальніша проблема ВПО – поселення. Зокрема, для нагальних потреб переселенців, які прямували до західного кордону країни та використовували Львів як проміжну зупинку перед перетином кордону з Польщею, Угорщиною, Румунією, Молдовою, Словенією, Львівська політехніка вже в перші тижні та місяці війни виділила кілька навчальних корпусів для облаштування притулків для біженців та переселенців. У коридорах та аудиторіях були створені умови, щоб люди могли відпочити, виспатися, зігрітися, отримати теплий одяг, теплу їжу, постільну білизну, засоби гігієни, задовольнити гігієнічні потреби, отримати психологічну підтримку, консультації щодо переміщення до кордону чи в межах області, з питань соціального захисту.

Майже відразу після повномасштабного вторгнення були виділені студентські гуртожитки, які почали приймати переселенців на більший термін – тижні та місяці. Досі частина студентських гуртожитків залишається у розпорядженні переселенців, які вирішили оселитися у Львові. Тут створені всі умови для нормального, повноцінного життя. За прикладом Львівської політехніки діяли й інші університети Львова та Західної України. Зокрема, в Івано-Франківську, Луцьку, Тернополі, Рівному, Чернівцях. Серед переселенців, які досі проживають у гуртожитках Львівської політехніки, є й викладачі, які влаштувалися на роботу в Національний університет «Львівська політехніка» за

основним місцем роботи або за сумісництвом. Основним місцем роботи залишаються їхні університети, зокрема, Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди, Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка.

У перші місяці працювали дві локації розміщення ВПО: у 1-му навчальному корпусі – Центр денного перебування ВПО, основним завданням якого було прийняття нічного навантаження новоприбулих переселенців, і в будівлях кафедри фізичного виховання – Центр постійного перебування ВПО, який функціонує досі. За час роботи цих локацій допомогу отримали майже 1500 осіб. Ми створили для них прийнятні довготривалі умови проживання, починаючи від м'якого меблювання і закінчуючи додатковою системою опалення/кондиціонування. Оскільки серед мешканців Центру постійного перебування переселенців є значна кількість дітей, для них також були організовані різноманітні соціально-культурні заходи [27].

Важливою частиною роботи університету щодо сприяння соціальній адаптації переселенців є використання освіти дорослих. Зокрема, організація та проведення курсів підвищення кваліфікації та професійної перепідготовки ВПО з метою сприяння їх працевлаштуванню на новому місці. У такий спосіб сприяння ВПО в отриманні постійного джерела доходу, покращенні матеріального становища, сприянні професійній та соціальній адаптації в нових умовах.

Підвищення кваліфікації та перепідготовка ВПО. – Університет активно надає освітні послуги з підвищення кваліфікації або перепідготовки ВПО через систему державних ваучерів на навчання. Особи, які перебувають на обліку як внутрішньо переміщені особи та не можуть працевлаштуватися за спеціальністю за новим місцем проживання, мають можливість скористатися ваучером на навчання від державної служби зайнятості. Це дозволить підвищити кваліфікацію або освоїти нову професію. Максимальна сума ваучера – 26 840

гривень. За цією системою ваучерів понад 50 осіб з числа переселенців у 2023-2024 навч. році пройшли перепідготовку у Львівській політехніці та отримали, зокрема, нову спеціальність «Соціальна робота». Набір на такі курси триває у 2024-2025 навч. році планується провести підвищення кваліфікації ще майже 100 переселенців.

Сервіс доступності для потреб вищої освіти. – Для задоволення потреб ВПО у Львівській політехніці діє «Сервіс доступності для потреб вищої освіти», який надає послуги з навчання та соціальної інтеграції не лише особам з інвалідністю чи хронічними захворюваннями, а й усім внутрішньо переміщеним особам та членам їхніх сімей, військовослужбовцям та ветеранам війни та членам їхніх сімей [28].

Допомога у працевлаштуванні та вступі до ЗВО. Десятки викладачів і сотні молодих людей з різних регіонів України, насамперед зі сходу, з Криму та з півдня, які мають статус переселенців, стали працівниками та студентами Львівської політехніки. Університет працює відповідно до законодавства України, згідно з яким усі ВПО мають пільги у зв'язку з навчанням у вищому навчальному закладі. За даними МОНУ, в Україні понад 80 тис. внутрішньо переміщених студентів [2]. У тому числі, у Львівській політехніці навчається понад 550 студентів-переселенців.

Матеріальне забезпечення та соціальні стипендії для студентів-переселенців. – Студенти зі статусом ВПО можуть розраховувати на матеріальну підтримку – соціальну стипендію, якщо навчаються на бюджеті за денною формою навчання. Її розмір становить 1180 грн на місяць. Така підтримка надається студентам віком до 23 років. Абітурієнти, які не склали на бюджет у «першій хвилі» при вступі до університету, можуть перевестись на вільні бюджетні місця, що залишилися після зарахування тих, хто отримав пропозицію одразу. Для переведення на бюджет у ЗВО ключовими є 2 умови: абітурієнт спочатку має

бути зарахований на контракт на відповідну спеціальність; конкурсний бал від 130 балів.

Пріоритетне проживання та знижка на проживання в студентських гуртожитках. – Студенти-переселенці мають право на першочергове поселення в гуртожиток. При цьому університет пропонує знижку до 50% від вартості проживання.

Допомога в соціокультурній адаптації, мовні курси. – З перших днів війни Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою Львівської політехніки, кафедра української мови, у партнерстві з Департаментом освіти і науки Львівської ОВА започаткували розмовний клуб «Розмовляймо українською!» для ВПО. Безкоштовні курси української мови для всіх бажаючих підвищити свій розмовний рівень були організовані в гібридному форматі – зацікавлені ВПО могли брати участь в особистих зустрічах, а за бажанням – до онлайн-зустрічей [29].

Іншим аспектом допомоги Університету викладачам і студентам ВПО, а також ширшій спільноті ВПО у Львові та Львівській області стала організація соціально-психологічної допомоги у вигляді консультування, зокрема в Соціальній порадні студентського містечка.

Важливою частиною діяльності університетів є наукова робота, дослідження. Результати досліджень доповідаються на наукових та науково-практичних конференціях. Наукові дослідження є важливим інструментом об'єднання як досвідчених учених, так і молодих вчених і дослідників, у тому числі студентів. Так, кращому розумінню процесів, що забезпечують ефективну інтеграцію ВПО у приймаючі громади та усвідомленню можливостей університету в цих процесах, сприяла участь викладачів кафедри соціології та соціальної роботи у конференції UKRAINETT+ з соціального кризового менеджменту [33], 16-17.09.2024 р. у Бізнес-школі Університету Норд (Будо, Норвегія). Вони долучилися до круглого столу «Антиміграція на місцевому рівні: роздуми про

виклики та можливості з точки зору різних стейкхолдерів», який став платформою для обміну думками між дослідниками з різних країн та важливим кроком у зміцненні міжнародного наукового співробітництва у сфері дослідження соціальних криз та викликів міграції, з якими сьогодні стикається Україна.

Викладачі та студенти ВПО є активними учасниками низки міжнародних освітніх та наукових проєктів, що реалізуються за участю Львівської політехніки та міжнародних партнерів. Зокрема, проєкт TURBO – «Реакція університету на основні перешкоди: створення стійкої вищої освіти для реагування та управління соціальними кризами», метою якого є підвищення стійкості, готовності та швидкості реагування українських ЗВО шляхом нарощування їх потенціалу, підвищення компетенцій та обміну досвідом. Цей проєкт отримав фінансування від Європейського Союзу (ERASMUS-EDU-2023-CBHE). Керівником проєкту від Львівської політехніки є викладач з числа ВПО, колишній проректор з наукової роботи Луганського національного університету ім. В. Даля. Завдяки проєкту кафедра соціології та соціальної роботи відкрила освітньо-інформаційний хаб «SocioSpace», що дозволяє проводити інтерактивні заняття для студентів, сприяє розвитку професійних навичок, використанню сучасних цифрових інструментів, насамперед у програмах професійної перепідготовки ВПО [30].

З метою координації допомоги міжнародних організацій ВПО, університет проводить координаційні заходи із зацікавленими сторонами, що допомагають ВПО, які проживають у корпусах Політехніки [31].

Для розвитку професійної кар'єри та покращення інтеграції в нове середовище університет презентував проєкт «Підтримка розвитку молодіжного підприємництва серед ВПО» (12.01.2023), що дозволить залучити молодь ВПО до активних змін у власному професійному та соціальному функціонуванні, сприятиме розвитку професійної кар'єри та покращить інтеграцію в нове

середовище. Проводяться профорієнтаційні заходи щодо залучення нових студентів-ВПО. Для абітурієнтів-переселенців проведено Літню школу молодого соціального лідера, зустрічі «Майбутній політехнік 2024, 2025», Наукові фестини, – заходи, що дали змогу залучити нових студентів-переселенців із Запоріжжя, Вінниці, Дніпра, Миколаєва, Херсона.

Для сприяння соціально-психологічній адаптації та інтеграції студентів та викладачів ВПО в нових умовах відбуваються зустрічі-знайомства - Тиждень першокурсника, Зустрічі в кабінеті професора тощо. Під час відкриття бібліотеки для внутрішньо переміщених осіб у притулку при НУ «Львівська політехніка» представники організації «Молодіжний рух України» провели інтерактивний захід напередодні Дня матері (15.05.2023). Заходи включали різноманітні ігри, розваги та творчість [32].

Висновки. Відсутність реальних перспектив припинення бойових дій і швидкого відновлення державного контролю над усіма територіями призведе до подальшого зростання масштабів внутрішньої міграції населення. Основні виклики, пов'язані з вимушеним переміщенням громадян, проявляються у зростаючому навантаженні на місцеві ринки праці, наявності проблем проживання, працевлаштування, медичного обслуговування, психологічної реабілітації, доступу до освіти, культурної та соціальної реінтеграції тощо.

Через гуманітарну та соціальну кризу, спричинену військовими діями, яка спровокувала велику кількість внутрішніх переміщень всередині країни та масове переміщення за кордон, ЗВО покликані адекватно та гнучко реагувати на ці виклики. Зокрема, університети мають підходити до вирішення цієї проблеми комплексно, з позицій цілісного і системного розуміння соціальної відповідальності та засад «громадянського університету». Попит на соціальну відповідальність у ньому значно зростає, вимагає від вітчизняних університетів посилення проактивної та реактивної соціальної відповідальності. В умовах війни різко зростає потреба у реалізації соціальних проєктів і програм як для

збереження цілісності та забезпечення функціонування самих ЗВО, так і для підтримки життєдіяльності громад, до яких вони належать. З цією метою українські ЗВО ініціюють соціальні заходи й ініціативи – гуманітарну, психологічну, організаційну допомогу внутрішньо переміщеним особам, допомогу військовим і ветеранам, інформаційну підтримку країни на різних майданчиках проти російської агресії, інформування співробітників та студентів про можливі проекти тощо.

Особистий внесок автора, окрім безпосередньої участі в організації та проведенні трьох етапів емпіричного дослідження, полягає у формулюванні рекомендацій на основі аналізу, порівняння, узагальнення результатів теоретичного і емпіричного досліджень, для сприяння соціальній адаптації ВПО в нових умовах під час воєнного стану в Україні засобами і ресурсами ЗВО. Пропонується посилити соціальну відповідальність університетів, у всіх складових його діяльності – освітній, науковій, міжнародній, організаційній. Зокрема, реалізувати соціальну відповідальність університетів через взаємодію з громадами, шляхом: залучення студентів і викладачів з числа ВПО до навчання і роботи в ЗВО; сприяння навчання, перекваліфікації ВПО для здобуття нових професійних компетентностей і працевлаштування в нових умовах; соціально-психологічної адаптації ВПО завдяки участі в культурно-просвітницьких, дозвільно-рекреаційних, соціально-громадянських активностях з ініціативи і за підтримки університету; дослідження проблем і потреб ВПО і написання нових соціальних проектів із залученням академічної спільноти, громад, міжнародних партнерів до розв'язання цих проблем.

Список використаних джерел

1. Балджи Є., Власова І., Калашнікова С., Ковтунець В., Литовченко О., Оржель О., Рябченко В., та ін. Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо реалізації соціальної відповідальності університетів під час

конфліктів, воєнних дій та повоєнного відновлення. Київ, Інститут вищої освіти НАПН України, 2022. 146 с.

2. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник/ за загальною ред. С.М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек», 2022. 140 с.

3. Блюк Н. Деякі питання вимушеної міграції внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Серія: «Юридичні науки». 2022. № 3 (35). С. 264-269. URL: <https://doi.org/10.23939/law2022.35.264> (дата звернення: 20.03.2025).

4. Galunko V. Problematyka przymusowych migracji Ukraińców w warunkach stanu wojennego. *Dziennikarstwo i media w obliczu wojny*. 2023. Nr 18. S. 99-107. URL: <https://doi.org/10.56583/frp.2514> (дата звернення: 10.03.2025).

5. Лавриненко Г.А, Примуш, М.В. Державна підтримка ВПО як запобіжник від міграції українців за кордон. *Політичне життя*. 2024. № 2. С. 86-91. URL: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2024.2.12> (дата звернення: 20.03.2025).

6. Новак І. Проблеми соціальної вразливості внутрішньо переміщених осіб та вимушених мігрантів. *Народна творчість та етнологія*. 2022. № 4 (396). С. 25–35. URL: <https://doi.org/10.15407/nte2022.04.025> (дата звернення: 18.04.2025)

7. Новікова О. Ф., Панькова О. В. Вимушена міграція внутрішньо переміщених осіб України: стан, проблеми, шляхи розв’язання. *Проблеми економіки*. 2018. № 3 (37). С. 217-225. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2018-3_0-pages-217_225.pdf (дата звернення: 15.04.2025)

8. Малиновська О. М., Яценко Л. Д. Соціальні наслідки вимушеного внутрішнього переміщення населення в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: економіка та управління. 2024. № 11. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-11-07-01> (дата звернення: 17.04.2025)

9. Песоцька Ю. Соціальна реабілітація та соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб. *Social Work and Education*. 2022. Vol. 9. No. 1. P. 89-99. URL: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.22.1.7> (дата звернення: 18.04.2025)

10. Могильова Н.М. Особливості психічного здоров'я та психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах війни: досвід України. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. №2. С.81-85.

11. Кінаш О. Соціальна адаптація вимушено переміщених осіб в умовах військового стану як наукова проблема. *Social Work and Education. Ternopil*. 2024. Vol. 11. No. 1. P. 136-144. URL: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.24.1.11>; (дата звернення: 10.04.2025).

12. Михайлич О. Соціально-психологічні особливості адаптації внутрішньо переміщених осіб. *Психологія та соціальна робота*. 2023. Вип. 2 (58). С. 26-34. URL: <https://doi.org/10.32782/2707-0409.2023.2.3> (дата звернення: 13.04.2025).

13. Надрага В. І. Проблеми вимушеної внутрішньої міграції населення в контексті концепції “суспільства ризику”. *Український соціум*. 2015. №1 (52). С. 134-141. URL: <https://doi.org/10.15407/socium2015.01.134> (дата звернення: 12.04.2025).

14. Шевченко О. Виклики гуманітарної кризи під час війни в Україні для внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих груп. *Social Work and Education*. 2023. Vol. 10. No. 3. P. 325-335. URL: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.3.6> (дата звернення: 19.04.2025).

15. Лютий В., Дуля А. Сім'ї внутрішньо переміщених осіб з дітьми: потреби та стратегії опанування складними обставинами. *Ввічливість. Humanitas*. (2023). Вип.1. С. 49–58. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.7> (дата звернення: 13.04.2025).

16. Чвортко Л. А., Кирилук І. М. Соціальна інклюзія вимушено переміщених осіб засобами туристичних активностей в умовах російсько-української війни.

Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2023. № 19 (2). С. 243-255. URL: <https://doi.org/10.15330/apred.2.19.243-255> (дата звернення: 12.04.2025).

17. Дмитрик І. О., Сервачак О. В. Переміщені ЗВО як фактор соціальної мобілізації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. №8. С. 31–34. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-8/5> (дата звернення: 12.04.2025).

18. Курило В. С., Савченко С. В., Караман О. Л. Переміщені університети як новий тип закладів вищої освіти України. *Освіта та педагогічна наука*. 2019. №3 (172). С. 3–9. URL: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2019-3\(172\)-3-9](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2019-3(172)-3-9) (дата звернення: 12.04.2025).

19. Мазур Н. О. Інтеграція тимчасово переміщених закладів вищої освіти та внутрішньо переміщених осіб у конкурентне середовище ринку освітніх послуг у період нових загроз соціальній безпеці. *Вища освіта*. 2023. №3 (24). С. 87-104.

20. Соціальна відповідальність у закладах вищої освіти України: результати соціологічного опитування. Аналітична доповідь. О. Оржель, О. Петроє, Н. Шофолова, О. Литовченко; за наук. ред. О. Петроє. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2023. 70 с.

21. Streitwieser B., Miller-Idriss C., H. de Wit. Higher education's response to the European refugee crisis: Challenges, Strategies, and Opportunities. Working paper. The George Washington University's Graduate School of Education, Washington DC. 2016. URL: https://gsehd.gwu.edu/sites/g/files/zaxdzs4166/files/2021-10/bernhard_streitwieser_working_paper_10.2016_final.pdf (дата звернення: 16.04.2025)

22. Burde D., Kapit A., Wahl R., Guven O., Skarpeteiget M. Education in Emergencies: A Review of Theory and Research. *Review of Educational Research*. 2017. Vol. 87. Issue 3. P. 619–58. URL: <https://doi.org/10.3102/0034654316671594> (дата звернення: 11.04.2025).

23. Adema, J., Aksoy, C., Giesing, Y., Poutvaara P. (2024). The Effect of Conflict on Refugees' Return and Integration: Evidence from Ukraine. Bonn, Institute of Labor Economics. 82p. URL: <https://docs.iza.org/dp16962.pdf> (дата звернення: 20.04.2025)

24. Erdal M., Larssen M., Talleraas C., Tollefsen A. Education desires and conflict impacts in refugees' decisions to leave. *Migration Studies*. 2024. Vol. 12. P.1–18. URL: <https://www.cmi.no/publications/file/9386-education-desires-and-conflict-impacts-in-refugees-decisions-to-leave.pdf> (дата звернення: 10.04.2025)
25. Benhura A., Naidu M. Delineating Caveats for (Quality) Education during Displacement: Critiquing the Impact of Forced Migration on Access to Education. *Migration Studies*. 2021. Vol. 9. P. 260–278. URL: https://www.researchgate.net/publication/354723715_Delineating_caveats_for_quality_education_during_displacement_Critiquing_the_impact_of_forced_migration_on_access_to_education (дата звернення: 10.04.2025).
26. 145-та Асамблея Міжпарламентського Союзу прийняла фінальну Резолюцію, у якій різко засуджується агресія росії проти України. 2022. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/229190.html> (дата звернення: 23.02.2024).
27. Проректор Роман Корж про зростання рівня корпоративної культури університету. URL: <https://lpnu.ua/news/prorektor-roman-korz-pro-zrostannia-rivnia-korporatyvnoi-kultury-universytetu> (дата звернення: 11.04.2025).
28. Служба доступності до можливостей навчання «Без обмежень» URL: <https://lpnu.ua/nolimits> (дата звернення: 12.04.2025).
29. Розмовний клуб «Говорімо українською!» URL: https://znaayshov.com/News/Details/rozmovnyi_klub_hovorimo_ukrainskoiu (дата звернення: 10.05.2025).
- 30 У Львівській політехніці відкрили освітньо-інформаційний хаб «СоціоПростір» URL: <https://lpnu.ua/news/u-lvivskii-politekhnitsi-vidkryly-osvitno-informatsiinyi-khab-sotsioprostir> (дата звернення: 12.04.2025).
31. В Університеті провели координаційний захід зі стейкхолдерами, які допомагають ВПО, що проживають у корпусах Політехніки. URL: <https://lpnu.ua/news/v-universyteti-provely-koordinatsiinyi-zakhid-zi-steikholderamy-iaki-dopomahaiut-vpo-shcho> (дата звернення: 10.04.2025).

32. У прихистку для ВПО при Львівській політехніці напередодні Дня матері провели інтерактив для дітей URL: <https://lpnu.ua/news/u-prykhystku-dlia-vpo-pry-lvivskii-politekhnitsi-naperedodni-dnia-materi-provely-interaktyv> (дата звернення: 10.04.2025).